

TER ONDERTEKENING

Aan: MOCW

Erfgoed en Kunsten

Datum

30 juni 2024

Referentie

46874154

Bijlagen

nota

Kamerbrief bevindingen onderzoek onderzeeboten
Maleisië

Intern OCW afgestemd

RCE

Interdepartementaal

afgestemd

BuZA, Def

Aanleiding

Per nota van 12 juni 2024 is uw voorgangster geïnformeerd over een onderzoek dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de Koninklijke Marine in de periode 15 juni – 1 juli, samen met Maleisië, zou uitvoeren naar de toestand van twee Nederlandse onderzeeboten die in december 1941 zijn gezonken in de wateren nabij Maleisië. Daarbij was de mogelijkheid aanwezig dat deze onderzeeboten, net als eerder twee andere onderzeeboten, illegaal zouden zijn geborgen. Aangezien het om oorlogsgraven gaat is dit een gevoelige kwestie.

Inmiddels is de onderzoeksexpeditie afgerond. De conclusies luiden dat een van de twee onderzeeboten (de K-XVI) ook illegaal is geborgen en dat de andere (de O-20) als enige nog intact op de zeebodem ligt.

Gezien het gevoeligheid van dit dossier is het zaak zo snel mogelijk te communiceren over de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek. Dit heeft ook te maken met het grote aantal betrokkenen bij het onderzoek ter plaatse en de moeilijkheid die dat met zich meebrengt om regie te houden over het moment van bekendmaking. Dit is ook de reden dat u deze nota al zo kort na uw aantreden ontvangt.

Net als bij een eerdere expeditie in 2019 gebeurt bekendmaking via een Kamerbrief van de ministers van OCW en Defensie, mede namens de minister van Buitenlandse Zaken. U verzorgt als eerste ondertekenaar de verzending aan de Kamer. Parallel hieraan worden door Defensie de nabestaanden geïnformeerd en zal er een Joint Statement uitgaan van Nederland en Maleisië. Hierna wordt ook de pers geïnformeerd. Dit alles is voorzien voor woensdag 3 juli.

Geadviseerd besluit

Ondertekening van bijgaande Kamerbrief en, na akkoord van Defensie en Buitenlandse Zaken, verzending aan Tweede Kamer.

Kernpunten

In de Kamerbrief wordt het volgende gemeld:

- De expeditie heeft uitgewezen dat ook de KXVI illegaal is geborgen.
- We zetten nu in op onderzoek naar hoe dit kan zijn gebeurd. We hebben de Maleisische autoriteiten gevraagd ons hierbij te helpen.

- Uit de missie is tevens gebleken dat het wrak van de O20 nog altijd op de zeebodem ligt.
- De komende tijd wordt met de Maleisische autoriteiten overlegd hoe we het gezamenlijk beheer van deze wraklocatie duurzaam vorm kunnen geven.

Toelichting

Algemeen

- Het onderzoek betreft de gezonken onderzeeboten Hr.Ms. O20 en Hr.Ms. KXVI die verloren zijn gegaan als gevolg van gevechten met Japan. De O20 is gezonken op 19 december 1941 waarbij zeven bemanningsleden omkwamen. De KXVI is gezonken op 25 december 1941 waarbij alle 36 bemanningsleden het leven verloren.
- In de Tweede Wereldoorlog zijn meerdere Nederlandse marineschepen in Zuidoost-Azië verloren gegaan. Sinds 2016 is vastgesteld dat enkele scheepswrakken illegaal zijn geborgen. Dit betreft de drie schepen die op 27 februari 1942 zijn gezonken tijdens de slag in de Javazee (Hr.Ms. De Ruyter, Hr.Ms. Java en Hr.Ms. Kortenaer) en twee andere onderzeeboten, namelijk de Hr.Ms. O16 en Hr.Ms. KXVII, in Maleisische wateren. De wrakken zijn interessant voor bergers omdat het gaat om laagstralingsijzer dat bijvoorbeeld wordt gebruikt in medische apparatuur.
- Aangezien het hier gaat om oorlogsgraven hebben de illegale bergingen emoties losgemaakt bij de nabestaanden en in de Nederlandse samenleving als geheel. De kwestie is in februari 2018 in de Tweede Kamer besproken en de Kamer heeft hier meerdere brieven van het toenmalige kabinet over ontvangen. Over de illegale berging van de twee onderzeeboten O16 en KXVII is de Kamer in 2019 geïnformeerd. De meest recente Kamerbrief was die van 23 februari 2022 over het overbrengen van enkele geborgen voorwerpen ('artefacten') van de schepen van de slag in de Javazee, van Indonesië naar Nederland.
- De RCE heeft de leiding over het onderzoek en coördineert de samenwerking met Maleisië. Duikende archeologen van de RCE werkten daarbij samen met Maleisische duikers. De Koninklijke Marine ondersteunde het onderzoek met vijf militairen en apparatuur. Een door de RCE ingehuurd medewerker heeft de expeditie vastgelegd in beelden voor documentatie en verslaglegging.

Financiën

De kosten voor het onderzoek worden gedragen door de RCE, circa € 135.000 plus de inzet van medewerkers. Dekking vindt plaats vanuit het maritiem budget van de RCE. Defensie betaalt de kosten van de inzet van het eigen personeel en apparatuur. Deze kosten van in totaal € 68.500 komen voor rekening van de Koninklijke Marine.

Juridische overwegingen

De verstoring van de laatste rustplaats van de bemanning van een gezonken oorlogsschip is in strijd met internationale verdragen en internationaal gewoonterecht. Daarnaast genieten wrakken van Nederlandse oorlogsschepen eveneens op basis van (andere) verdragen en gewoonterecht soevereine immuniteit. Het vernietigen of weghalen van (delen van) een gezonken oorlogsschip is daarom, naast het verstoren van de laatste rustplaats van de bemanning, tevens het vernietigen of stelen van eigendommen van de Staat.

Communicatie

- De RCE heeft het voortouw bij de communicatie en publiceert een nieuwsbericht. Dit gebeurt in goed overleg met de drie betrokken ministeries.
- Kort voor de verzending van de Kamerbrief ontvangen de nabestaanden vanuit Defensie per mail een brief om hen te informeren over het resultaat van de expeditie. In september 2024 organiseert de Koninklijke Marine samen met de RCE een informatiedag voor de nabestaanden om verder verslag te doen van de expeditie.
- Voor u, voor de minister van Defensie en de minister van Buitenlandse Zaken wordt door de drie ministeries een QenA voorbereid. U kunt deze gebruiken voor uw eventuele contacten met de media rondom het debat over de regeringsverklaring van 3 en 4 juli.

Openbaarmaking

Deze nota wordt als beslisnota meegezonden aan de Tweede Kamer.